

УДК 355.021

DOI 10.32782/2312-1815/2024-17-19

Андрій Міщук

ORCID: 0000-0002-2585-7110

Мар'яна Міщук

ORCID: 0000-0002-2589-6582

РЕЛІГІЙНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ

Статтю присвячено аналізу сучасного стану та основних аспектів релігійної безпеки в Україні. Досліджено ключові аспекти релігійної ситуації у країні, включаючи правовий фреймворк, політичні та соціокультурні чинники, які впливають на взаємовідносини між різними релігійними спільнотами та державою. Аналізується роль державних інституцій у забезпеченні релігійної свободи та захисті прав віруючих, а також заходи, що сприяють підтримці міжрелігійного діалогу. Розглядаються також виклики та загрози релігійній безпеці в Україні, включаючи можливість конфліктів на релігійній основі, екстремізм. Висвітлено стратегії та заходи, які можуть бути вжиті для подолання цих викликів і зміцнення релігійної гармонії та безпеки в країні. Доведено, що роль релігії у державі визначається культурними, історичними та правовими особливостями розвитку суспільства. Вона може бути основою для формування соціальних спільнот, які забезпечують підтримку та допомогу своїм членам. Релігія часто виступає джерелом моральних цінностей та етичних норм, які впливають на поведінку і взаємодію людей у суспільстві, а релігійні організації можуть взаємодіяти з державою у сферах благодійності, освіти, охорони здоров'я. Вплив релігії у державі може бути динамічним та змінюватися зі зміною суспільних умов. Проаналізовано роль релігійного чинника в контексті забезпечення національної безпеки України, особливо в умовах російсько-української війни. Стаття пропонує висновки та рекомендації щодо подальших кроків у забезпеченні релігійної безпеки в Україні, зокрема щодо сприяння міжрелігійному діалогу та підтримці міжконфесійного взаєморозуміння та співробітництва.

Ключові слова: релігійна свобода, релігійні права, конфесійна безпека, релігійний плюралізм, міжконфесійний діалог, релігійна самоідентифікація.

Вступ. Протягом усієї історії людської цивілізації релігія залишається ключовим складником суспільного життя. Прагнення до духовних орієнтирів і моральної підтримки в сучасному світі сприяє зростанню важливості релігійного аспекту. Це пояснюється тим, що релігія є одним із найважливіших соціальних інститутів, що включає у себе систему соціальних норм, цінностей, звичаїв, вірувань, ритуалів, стандартів поведінки і т. д. Вона є неодмінним складником суспільного життя, і на різних етапах розвитку суспільства характер взаємозв'язку між релігією і суспільством зазнає змін.

Мета статті полягає в аналізі сучасного стану та головних чинників релігійної безпеки в Україні. Основні завдання передбачають дослідження ключових аспектів релігійної ситуації в країні, аналіз ролі державних інституцій у забезпеченні релігійної свободи, захисту прав віруючих, а також розгляд викликів і загроз релігійній безпеці та можливих стратегій подолання цих викликів.

Матеріал і методи дослідження. Під час дослідження використано такі загальнонаукові методи, як аналіз, синтез, порівняння.

Результати та обговорення. Серед сучасних дослідників варто виділити праці О. Хмільовської [23], В. Олійника [18], Я. Конощука [12], Г. Трегуб [22], В. Мороз [16].

У книзі «Могутній і всемогутній: Роздуми щодо Америки, Бога та міжнародних справ» колишня держсекретарка США Мадлен Олбрайт висловила думку, що всі невдачі американської

політики в 1990-х роках були пов'язані з ігноруванням важливості релігійного чинника в країні. На її думку, результати праймеріз можна передбачити залежно від того, до якої церкви або релігійної організації належить особа і який із цих інститутів переважає у певному штаті. Таким чином, релігійні переконання завжди знаходяться в конкретних економічних, географічних, культурних і мовних контекстах, а не існують відокремлено [22].

Цей беззаперечний факт варто усвідомлювати і посадовим особам, які несуть відповідальність за забезпечення безпеки нашої країни, адже головним учасником у забезпеченні духовно-релігійної безпеки є держава, яка разом із релігійними організаціями впроваджує систематичні заходи, спрямовані на збереження духовної єдності Українського народу, забезпечення стабільності та стимулювання прогресивного розвитку суспільства.

Національне відродження України позитивно вплинуло на активізацію церков, релігійних громад і конфесій. У зв'язку з унікальним геополітичним положенням України в Європі, де перетинаються держави з християнством і ісламом, а також православ'ям, католицизмом та протестантизмом, нашій державі притаманний релігійний плюралізм. Однак якщо одна з церков намагається використовувати релігійну ідеологію для виправдання агресивної політики, то це вже несе загрозу національній безпеці держави.

Релігійна безпека охоплює заходи та політику, спрямовані на забезпечення безпеки релігійних прав, свобод та переконань людей, а також на уникнення конфліктів на релігійній основі. Вона включає у себе захист від релігійної дискримінації, насильства або переслідувань, а також забезпечення спокою та гармонії між різними релігійними спільнотами та індивідуальними віруючими. Релігійна безпека також може включати заходи щодо захисту релігійних споруд та місць богослужінь від вандалізму та терористичних актів. Забезпечення релігійної безпеки є важливим аспектом будь-якого суспільства, що прагне досягти рівності, справедливості та гармонії серед своїх громадян.

Реалізація політичних прав і забезпечення свободи совісті стають одними з ключових завдань у контексті розвитку взаємин між державою та церквою і в сучасній Україні.

На переконання дослідника Л. Чупрія, «найважливішими чинниками національної безпеки у духовно-релігійній сфері є: внутрішньорелігійна стабільність (міжцерковна та міжконфесійна злагода – здатність до вирішення релігійних конфліктів насамперед ненасильницькими методами); зовнішньорелігійна стабільність (зміцнення міжнародного авторитету України як великої європейської християнської держави, збереження її національно-культурної самобутності та незалежності – наявність для цього ефективного механізму); повне задоволення релігійних потреб, свобода волевиявлення та віросповідання окремих людей і груп віруючих; наявність комплексної стратегії суспільно-політичного і духовного розвитку держави, у тому числі у сфері забезпечення духовно-релігійної безпеки України» [25].

Основоположні принципи свободи віросповідання закладено в Конституції України: «Кожен має право на свободу світогляду і віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культу і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність... Церква і релігійні організації відокремлені від держави... Жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова» [13].

Важливим інструментом для забезпечення релігійної свободи та підтримки релігійної різноманітності в Україні є також Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації». Він установлює норми, що регулюють правові відносини у сфері вільного вираження своїх релігійних переконань, організації та діяльності релігійних об'єднань в Україні. Цей Закон має на меті забезпечення прав і свобод громадян щодо релігійної практики, а також регулювання взаємовідносин між релігійними організаціями та державою. Він визначає права та обов'язки як релігійних організацій, так і держави у сфері релігійних відносин, а також установлює

механізми захисту прав і законних інтересів громадян незалежно від їхньої релігійної належності [8].

Стаття 7 Закону України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 р. (із поправками і доповненнями 2015 р.) серед потенційних загроз національній безпеці України вказує на «можливість... радикалізації та проявів екстремізму в діяльності деяких об'єднань національних меншин та релігійних громад» [7]. А стаття 8 цього ж Закону містить перелік основних напрямів державної політики з питань національної безпеки, у тому числі «забезпечення міжконфесійної стабільності та запобігання конфліктним загостренням на релігійній основі, недопущення протистояння різних церков, у тому числі щодо розподілу сфер впливу на території України» [7].

У християнському соціальному вченні (зокрема, у католицизмі) переконливо стверджується, що політична спільнота утворюється для того, аби служити громадянському суспільству, з якого вона походить. Обстоюючи соціальний плюралізм, Церква докладає усіх зусиль, щоб реалізувати спільне благо і демократію згідно з принципами солідарності, субсидіарності та справедливості. Тому, власне, такою важливою є роль релігії у розвитку держави. Релігійний фактор може виступати консолідуючим чинником довкола поняття «національна ідентичність».

Із погляду політики національна ідентичність править за опору для держави та її органів або їхніх дополітичних еквівалентів у бездержавних націях. Добір політичних функціонерів, регуляція політичної діяльності, вибори урядів спираються на критерії національного інтересу, який відображує національну волю та національну ідентичність даного населення.

Національна ідентичність та нація – це складні конструкції, що складаються з багатьох взаємопов'язаних компонентів: етнічних, культурних, територіальних, економічних та політико-юридичних. Вони означають зв'язки солідарності між членами спільнот, об'єднаних спільною пам'яттю, міфами та традиціями, і ці зв'язки можуть, а то й не можуть утілюватися у формі національних держав, проте вони нітрохи не схожі на чисто юридичні та бюрократичні узи держави. Саме завдяки багатовимірності, як зазначає Ентоні Сміт, національна ідентичність стає такою гнучкою, неподатливою силою в сучасному житті й у політиці і може ефективно поєднуватися з іншими могутніми ідеологіями та рухами, не втрачаючи власного характеру [21, с. 25].

Національною є Церква будь-якої конфесії, яка функціонує у певний історичний період, опираючись на певну національну традицію і набувши етноконфесійної специфіки, сприяє поступові етнокультури, самосвідомості й державницького менталітету визначеної нації, користується національною мовою як богослужбовою та має значний рівень поширення серед населення певної країни чи території [10, с. 69].

У сучасних умовах розвитку яскраво вираженими національними Церквами в нашій державі є Українська греко-католицька церква (далі – УГКЦ) та Православна церква України (далі – ПЦУ), свідченням чому є мова літургії, молитов та й практична діяльність самих церков.

У 80-ті – на початку 90-х років ХХ ст. ідеї національного і релігійного відродження, як зазначає Оксана Волинець, генерували представники національної еліти, значну частину якої становило духовенство, зокрема священники та ієрархи Української греко-католицької церкви [2].

Митрополит Андрей Шептицький, кардинали Йосиф Сліпий, Мирослав-Іван Любачівський, Любомир Гузар, Патріарх Святослав у релігійно-церковній, культурно-просвітницькій сферах сприяли становленню та утвердженню незалежної, суверенної Української держави.

Розгляд сучасної УГКЦ як виключно української національної церкви визначається особливостями її становлення та функціонування у попередні суспільно-політичні періоди,

впливом релігійного чинника на українське державотворення та національну ідентифікацію українців.

Ще митрополит Андрей Шептицький уже в першому Посланні від 2 серпня 1899 р. висловив своє рідне кредо: «Бо я Русин-Українець з діда, прадіда. А Церкву нашу та святий наш обряд полюбив цілим серцем, присвятивши для Божої справи ціле своє життя» [9, с. 205]. А в декреті до духовенства (грудень 1941 р.) він упевнено стверджує, що «ідеалом нашого національного життя є наша рідна всенаціональна Хата-Батьківщина!» [15, с. 519].

Незважаючи на світський характер України, наша держава покладає певні надії на Церкву та релігійні організації. Власне, тому Любомир Гузар звертався ще в часи президентства Л. Кравчука з пропозицією розроблення концепції державно-церковних стосунків, бо «Церква для життя держави є важливою» [1, с. 29]. У площині державно-церковних відносин Блаженніший Любомир був переконаний у тому, що «політики мають зрозуміти, що Церква і держава є партнерами, проте не підлягають одна одній. Тому для нас розділення держави і Церкви є дуже доброю справою. Ми з державою одне від одного незалежні, але працюємо для того самого народу як партнери. Ми не винні одне одному нічого. Надіємося, що таким чином ми можемо спричинитися до кращого розуміння та кращого синтезу релігійних і загальнолюдських вартостей в Україні» [1, с. 39].

Як зауважує Володимир Мороз, «чіткою ідентифікаційною установкою у літургії УГКЦ є мирна ектенія (молитви з проханнями і зверненнями до Бога. – Авт.), що виражена у формулі: «За святішого вселенського Архиєрея (ім'я) Папу Римського і за Блаженнішого Патріарха нашого (ім'я)... За Богом бережений народ наш, за правління і все військо...» [16]. Особливо важлива ця молитва-прохання тепер, коли наша держава перебуває у стані війни, розв'язаної рф.

Патріарх Святослав констатує: «Глибоко по-християнськи відчуваю, що сьогодні рани України є ранами Христовими. Ми – великий зранений народ, у тілі нашого народу Христа знову розпинають. Тобто та містика ран Христових справді пронизує усю дійсність України. І ми відчуваємо, що схилитися над ранами нашого народу означає вшановувати рани самого Христа. Це Він сказав: «Те, що ви зробили одному зі своїх найменших, ви мені зробили». Тому сьогодні Церква своє душпастирське служіння назвала лікуванням ран війни. Синод Єпископів напрацював стратегію, щоб це не були спонтанні хаотичні поодинокі рухи» [3].

УГКЦ надає духовну підтримку воїнам, допомагаючи їм зберегти віру та моральні цінності в умовах бойових дій, вона активно залучається до гуманітарної допомоги постраждалим унаслідок війни, надаючи харчі, одяг, медичну допомогу та інші необхідні матеріальні ресурси, відстоює принципи міжнародного принципу забезпечення прав людини, мобілізує суспільство на підтримку військових та патріотичні ініціативи.

Церква виступає як один із ключових соціальних акторів, що допомагає у вирішенні гуманітарних проблем та сприяє зміцненню духовного і соціального становища українського суспільства під час війни.

В умовах війни УГКЦ зберігає міжконфесійний діалог та співпрацю з ПЦУ та іншими, державницького спрямування, релігійними громадами і організаціями для зміцнення взаєморозуміння та духовної підтримки Українського народу.

Митрополит ПЦУ Епіфаній, аналізуючи сучасний стан, відзначив: «Зараз ми проходимо великі випробування, які випали на долю нашого народу. Ми проходимо випробування – чи ми будемо як окремий народ, як окрема нація, чи нас не буде. Питання і зараз стоїть досить гостро. Тому що ворог намагається нас знищити й поневолити ... ворог ... воює, щоб знищити нас і стерти з лиця землі... Ми як окремий народ хочемо жити у своєму мирному домі. Ми на майданах обрали чіткий вектор розвитку нашої Української держави як європейської. Ми прагнемо бути невід'ємною частиною європейської спільноти. Ми хочемо жити у правді, де панує

справедливість, де є свобода. І за цю свободу, як Божий дар, зараз ми платимо високу ціну. І на нас із вами лежить велика відповідальність – зберегти цей великий Божий дар свободи та незалежності та передати його наступним поколінням... Ми переконані в тому, що перемога неодмінно буде на нашому боці. Тому що правда, життя і світло завжди перемагають» [22].

Зміцненню та збереженню Української державності сприяють і Римо-Католицька церква в Україні, мусульмани, іудеї, протестанти [6].

Релігієзнавець Халіков зазначає, що «...якщо Україна впаде і сюди прийдуть росіяни, то ми всі розуміємо: мусульмани стануть одні з перших, на кого впаде російська «дружба народів»... Захист батьківщини для мусульманина є одним зі способів джихаду. Тобто це священний обов'язок – захистити свою сім'ю, своє майно, свою батьківщину. Тому українські мусульмани продовжують бути такими громадянами, які не протистоять своїй батьківщині, а її захищають від зовнішнього ворога. Ми бачимо таких людей серед кримських татар, це батальйон «Крим», представники Меджлісу, це Мустафа Джемільєв. А якщо не з кримських татар, то це Саїд Ісмагілов, який облишив обов'язки муфтія і став військовим медиком. Батальйон Шейха Мансура, різні добровольчі формування. Бачимо сьогодні постання капеланства мусульманського... Вони сьогодні на фронті є захисниками України і свого способу життя в Україні. А перспективним напрямом є те, щоб мусульмани, так само як і християни, юдеї, інші віруючі України захистили українську незалежність і український спосіб життя» [17].

О. Саган наголошує, що вплив релігійного чинника на національну безпеку України має кілька аспектів одразу: особистий (пов'язаний із правами та інтересами особи), організаційний (щодо релігійних установ) та державний. На думку дослідника, «є деякі релігійні напрями, що становлять загрозу національній безпеці та територіальній цілісності. Тому ми маємо вимагати серйознішого сприйняття статей дійсного законодавства Про основи національної безпеки, де окремо йдеться про релігійний чинник (ред. 2003 р.). Нові законопроекти про особливий статус релігійних організацій, що мають центр за кордоном, – це фактично констатація, що чинне законодавство не працює» [4].

І справді, на думку О. Хмільовської, «...на жаль, протягом 25 років незалежності України релігійному чиннику було відведено периферійне місце в системі національної безпеки держави. Ігнорування саме цього безпекового складника і спричинило до російської релігійної експансії на південних та східних територіях України... Саме ці території зазнали найбільшого впливу УПЦ МП, і саме тут московський патріархат став організатором ідеологічної пропаганди агресора» [23]. Дослідниця констатує, що ідеологеми «руського мира» московський патріархат тривалий час прищеплював віруючим у ході так званого «духовно-патріотичного виховання».

Ось головні аргументи, які вказують на пряму загрозу УПЦ (мп) національній безпеці України:

Зв'язок із росією: УПЦ (мп) є афілійованою з російською православною церквою і отримує підтримку з боку московії. Це може створювати ситуацію, де церква вважається інструментом впливу росії в Україні. І навіть Собор УПЦ (мп) 27 травня 2022 р., незважаючи на те що, з одного боку, познімав у Статуті всі згадки про московський центр, з іншого боку – не змінився її канонічний та організаційний статус, як констатує М. Княжицький. Глава УПЦ (мп) є членом Синоду рпц, представники духовенства УПЦ (мп) входять до різноманітних структурних підрозділів рпц. Ба більше, навіть богослов Кирило Говорун (у минулому керівник відділу зовнішніх зв'язків УПЦ (мп) відзначає той факт, що попри спробу дистанціюватися від Москви «...вони залишаються в московському патріархаті через те, що ввели туди згадку про грамоту від патріарха Олексія від 1990 року. Там говориться, що УПЦ є частиною світового православ'я через РПЦ» [24]. 25 листопада 2022 р. після обшуку в Чернівцях СБУ оприлюднила листування митрополита Мелетія Буковинського (керівника відділу зовнішніх зв'язків

УПЦ) із митрополитом Марком із російської православної церкви за кордоном, у якому Мелетій пише, що УПЦ і далі є частиною РПЦ [20].

Співробітництво з російськими органами влади: значна частина духовенства УПЦ (мп) виражає повну підтримку російської окупації. Факти, наведені у Реєстрі Зрадників Руху ЧЕСНО (40 із них – представники УПЦ(мп)), свідчать про те, «що московська «церква» становить загрозу національній безпеці України та діє не як релігійна організація, а як важлива організаційна та адміністративна структура російської церкви та агентурна мережа окупаційних спецслужб» [18].

Стосовно зазначеного питання Олександр Саган відзначає: «Діяльність московського патріархату в Україні об'єктивно є загрозою національній безпеці нашої країни. Чому об'єктивно? Тому що ще наприкінці 90-х років минулого століття московська патріархія уклала договори співпраці зі всіма силовими структурами російської федерації. Як показала війна росії проти України, ця співпраця лише посилюється. Тому абсолютно справедливо ще у 2014 році було ухвалене рішення не співпрацювати з УПЦ (мп) у сфері підготовки і діяльності військових капеланів. Адже вже тоді були непоодинокі випадки колабораціонізму і відвертої праці на ворога кліриків саме цієї церкви» [14].

Та російсько-українська війна, відверта підтримка російської агресії суттєво змінили ставлення значної частини українського суспільства до московського патріархату та викликали відповідні рішення про заборону УПЦ (мп) органів місцевого самоврядування, а також правомірні дії Служби безпеки України.

Одразу ж після 24 лютого 2022 р. з'явилися повідомлення сприяння священниками УПЦ (мп) російським окупаційним військам та подальшу пропаганду ними «русского мира». Неодноразово священники УПЦ (мп) у різних регіонах України відмовлялися проводити заупокійну літургію за загиблими воїнами ЗСУ.

Зважаючи на кримінальні провадження відносно членів УПЦ (мп) (за даними СБУ, з початку повномасштабної агресії РФ відкрито 68 кримінальних проваджень щодо представників УПЦ (МП), з яких 16 – митрополити церкви; з-поміж викритих злочинів – 20 фактів держзради та колабораціонізму. 26 фігурантам-представникам УПЦ (МП) повідомлено про підозру, а ще 19 уже отримали судові вироки), що несуть загрозу національній безпеці, 19 жовтня 2023 р. Верховна Рада України проголосувала (267 депутатів) у першому читанні за урядовий законопроект № 8371 про заборону релігійних організацій, що пов'язані з рф. Він був зареєстрований у парламенті ще 19 січня 2023 р., а 12 квітня Всеукраїнська рада церков та релігійних організацій рекомендувала схвалити його у першому читанні. Відповідно до законопроекту, в Україні «не допускається діяльність релігійних організацій, які афілійовані із центрами впливу релігійної організації (об'єднання), керівний центр (управління) якої знаходиться за межами України в державі, яка здійснює збройну агресію проти України» [5].

Оскільки законопроектом передбачається припинення діяльності релігійної організації через рішення суду за адміністративним позовом центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері релігії, або прокурора, то, очевидно, що це не означає негайного припинення функціонування УПЦ (мп) [12].

Власне, тому, на думку М. Княжицького, «для захисту української незалежності та демократії необхідно якомога скоріше ухвалити законопроект «Про забезпечення зміцнення національної безпеки у сфері свободи совісті та діяльності релігійних організацій» (№ 8221)» [11].

Окрім того, для подальшого забезпечення релігійної безпеки державним структурам варто сприяти: рівності та захисту прав релігійних громад і віруючих шляхом розвитку та зміцнення правового механізму, який би гарантував свободу віросповідання та релігійних практик; досягненню консенсусу, шляхом діалогу між різними релігійними (державницькими) громадами з метою запобігання конфліктам і сприяння їх мирному співіснуванню; розвитку освіти

та інформаційної кампанії з метою зменшення стереотипів і ворожнечі; забезпеченню безпеки релігійних об'єктів та місць паломництва через удосконалення системи захисту і співпрацю з релігійними лідерами та громадами. Усе це, своєю чергою, може служити основою для розроблення комплексної стратегії з покращення релігійної безпеки в Україні.

І на підсумок – Церква покликана діяти в сучасному світі згідно з динамікою і життям суспільства, а тому, як наголошував Блаженніший Любомир, «Україна буде такою, якою ми її зробимо. Сама від себе Україна нічого не зможе зробити. Що буде – залежить від нас. Будемо працювати – буде добре. Будемо чекати, аби нам хтось щось дав, – нічого не буде. Обставини – це лише елементи сценарію, а відповідальність належить нам. Ми мусимо працювати. Чи ми є молоді, чи старші. Оскільки ми є всі живі громадяни, це є наше завдання. Я не бачу найменшої небезпеки, якщо ми будемо працювати кожний по своїй лінії» [19].

Висновки. Отже, релігійна безпека виступає як важливий складник національної безпеки України з кількох причин. По-перше, релігія відіграє значну роль у формуванні ідентичності та цінностей суспільства, і стабільність цих чинників є ключовою для забезпечення мирного співіснування етнічних та релігійних груп. По-друге, релігійна нетерпимість, зв'язок із закордонними центрами, відкрита підтримка агресора (рф) веде не лише до дестабілізації суспільства, а й безпосередньо несе загрозу територіальній цілісності та суверенітету України. Таким чином, забезпечення релігійної безпеки є важливим завданням для збереження стабільності, миру та розвитку країни.

Література:

1. Аржаковський А. Бесіди з Блаженнішим Любомиром Гузаром: До постконфесійного християнства. Львів : Видавництво Українського католицького університету, 2006. 144 с.
2. Волинець О. Релігійний чинник в українському етнодержавотворенні (на прикладі УГКЦ). URL: <http://www.vuzlib.org/articles/2315>
3. Глава УГКЦ Блаженніший Святослав: про війну, «русский мир» і гасло перемоги України. URL: <https://ugcc.ua/data/glava-ugkts-blazhennishyy-svyatoslav-pro-viynu-russkiy-mir-i-gaslo-peremogy-ukraynu-2269/>
4. Горевой Д., Калениченко Т. Релігійна безпека в Україні: легковажити не можна. URL: https://gisu.ua/religiyna-bezpeka-v-ukrajini-legkovazhiti-ne-mozhna_n83044
5. Депутати попередньо підтримали заборону релігійних організацій, пов'язаних із рф. Законопроект, направлений на припинення діяльності УПЦ (МП). URL: <https://chas.news/news/deputati-poperedno-pidtrimali-zaboronu-religiinih-organizatsii-povyazanih-iz-uf>
6. Шушківський А.І. Духовне управління мусульман України (ДУМУ). *Енциклопедія сучасної України*. URL: <https://esu.com.ua/article-19637>
7. Закон України «Про основи національної безпеки України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15#Text>
8. Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T098700?an=1>
9. Із декрету до духовенства п.з. Идеалом нашого національного життя. 1941 р., грудень, з АСп. Собору 1942 р. *Митрополит Андрей Шептицький: документи і матеріали 1899-1944. У 2 т. Т. 2.* / за ред. А. Кравчука. Львів : Місіонер, 1998. 570 с.
10. Історія релігії в Україні : навчальний посібник / А.М. Колодний та ін. ; за ред. А.М. Колодного, П.Л. Яроцького. Київ : Знання, КОО, 1999. 735 с.
11. Княжицький М. Національна безпека – підстава для заборони російської церкви в Україні. URL: <https://espresso.tv/natsionalna-bezpeka-pidstava-zaboroni-rpts-v-ukraini>
12. Коношук Я. Важкий процес: чи позбавлять депутати Україну від чортів у рясах. URL: <https://www.unian.ua/society/vazhkiy-proces-chi-pozbavlyat-deputati-ukrajinu-vid-chortiv-u-ryasah-12416781.html>
13. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

14. Лемежа С. Діяльність моспатріархату в Україні об'єктивно є загрозою нацбезпеці нашої країни – професор Олександр Саган. URL: <https://armyinform.com.ua/2023/04/13/diyalnist-mospatriarhatu-v-ukrayini-obyektyvno-ye-zagrozoju-naczbezpeczi-nashoyi-krayiny-profesor-oleksandr-sagan/>
15. Ленчик В. Визначні постаті Української церкви: Митрополит Андрей Шептицький і Патріарх Йосиф Сліпий. Львів : Свічадо, 2004. 608 с.
16. Мороз В. Специфіка української ідентичності та УГКЦ у сучасний період: спроба осмислення. URL: http://trisu.org.ua/ua/index/studios/materials_conferences/51332/
17. «Мусульмани воюють за Україну, але проти відокремлення релігії від держави», – релігієзнавець Халіков. URL: https://trisu.ua/musulmani-voyuut-za-ukrayinu-ale-proti-vidokremlennya-religiyi-vid-derzhavi--religiyeznavec-halikov_n137193
18. Олійник В. Скільки «московських попів» у Реєстрі Зрадників? URL: <https://www.chesno.org/post/5750>
19. Савчин Р. Любомир Гузар: «Україна буде такою, якою ми її зробимо». URL: http://vgoles.com.ua/articles/lyubomyr_guzar_ukraina_bude_takoju_yakoju_my_ii_zrobymo_121050.html?print
20. СБУ проти УПЦ МП. Ще у двох митрополитів знайшли антиукраїнські матеріали. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-63460868>
21. Сміт Е.Д. Національна ідентичність / пер. з англ. П. Тарашука. Київ : Основи, 1994. 224 с.
22. Трегуб Г. Закони і заповіді. Хто гарантує релігійну безпеку в країні. URL: <https://tyzhden.ua/zakony-i-zapovidi-khto-harantuie-relihijnu-bezpeku-v-kraini/>
23. Хмільовська О. Діяльність московського патріархату як загроза національній безпеці Української держави. URL: <https://ukrnationalism.com/publications/2611-diyalnist-moskovskoho-patriarkhatu-iak-zahroza-natsionalnii-bezpetsi-ukrainskoi-derzhavy.html>
24. Хоменко С., Червоненко В. СБУ проти УПЦ. Як і чому Зеленський та спецслужби взяли за (не) московську церкву. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-63802715>
25. Чупрій Л. Діяльність релігійних організацій та загрози національній безпеці України. URL: https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fer.nau.edu.ua%2Fbitstream%2FNAU%2F20011%2F1%2F%25D0%25A7%25D1%2583%25D0%25BF%25D1%2580_%25D0%25B9%2520

References:

1. Arzhakovs'kyi, A. (2006). Besidy z Blazhennishym Liubomyrom Huzarom: Do postkonfesiynoho hristyianstva. [Conversations with His Beatitude Lubomyr Husar: Towards Post-Confessional Christianity]. Lviv: Vydavnytstvo Ukrayinskoho Katolytskoho Universytetu. 144 p. [in Ukrainian]
2. Volinets', O. Relihiyny chynnyk v ukrayins'komu etnoderzhavotvorenni (na prykladi UGKTs). [The Religious Factor in Ukrainian Ethnonation Building (on the Example of the UGCC)]. Retrieved from URL: <http://www.vuzlib.org/articles/2315>[in Ukrainian]
3. Glava UGKTs Blazhennishyy Svyatoslav: pro viynu, «russkiy mir» i haslo peremohy Ukrayiny. [Head of the UGCC His Beatitude Svyatoslav: On War, the 'Russian World,' and the Slogan of Ukraine's Victory]. Retrieved from URL: <https://ugcc.ua/data/glava-ugkts-blazhennishyy-svyatoslav-pro-viynu-russkiy-mir-i-gaslo-peremogy-ukrayny-2269/>[in Ukrainian]
4. Horyevoy, D., & Kalenichenko, T. Relihiyna bezpeka v Ukrayini: lehkovazhity ne mozhna. [Religious Security in Ukraine: Not to Be Taken Lightly]. Retrieved from URL: https://trisu.ua/religiyna-bezpeka-v-ukrajini-legkovazhity-ne-mozhna_n83044[in Ukrainian]
5. Deputaty poperedno pidtrymaly zaboronu relihiynykh orhanizatsiy, pov'yazanykh iz RF. Zakonoproekt napravlenyy na prypynennya diyalnosti UP Ts (MP). [Deputies preliminarily supported the ban on religious organizations linked to the Russian Federation. The bill is aimed at terminating the activities of the UOC (MP)]. Retrieved from URL: <https://chas.news/news/deputati-poperedno-pidtrimali-zaboronu-religiinih-organizatsii-povyazanih-iz-rf>. [in Ukrainian]
6. Dukhovne upravlinnya musulman Ukrayiny (DUMU) [Spiritual Administration of Muslims in Ukraine (DUMU)]. / A. I. Shushkivs'kyu. (n.d.). Entsyklopediya Suchasnoyi Ukrayiny. Retrieved from URL: <https://esu.com.ua/article-19637>[in Ukrainian]

7. Zakon Ukrainy «Pro osnovy natsionalnoyi bezpeky Ukrainy». [The Law of Ukraine ‘On the Foundations of National Security of Ukraine’]. Retrieved from URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15#Text>. [in Ukrainian]
8. Zakon Ukrainy «Pro svobodu sovisti ta relihiyni orhanizatsiyi». [The Law of Ukraine ‘On Freedom of Conscience and Religious Organizations’]. Retrieved from URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T098700?an=1> [in Ukrainian]
9. Iz dekretu do dukhovenstva p.z. Idealom nashoho natsionalnoho zhyttya. (1998). [From Decree to the Clergy p.z. Ideal of Our National Life]. In T. 2, K. 1 of Tserkva i suspilne pytannya, edited by A. Kravchuk (pp. 1-570). Lviv: Vydavnytstvo otsiv Vasylian «Misioner». [in Ukrainian]
10. Istoriya relihii v Ukraini: navch. posibn. [History of Religion in Ukraine: Textbook]. / A.M. Kolodnyy, P.L. Yarots'kyi, B.O. Lobovyk et al.; edited by A.M. Kolodnyy & P.L. Yarots'kyi. (1999). Kyiv: T-vo “Zannya,” KOO. [in Ukrainian]
11. Knyazhytsky, M. Natsionalna bezpeka – pidstava dlya zaborony rosiyskoyi tserkvy v Ukraini. [National Security – Basis for the Ban on the Russian Church in Ukraine]. Retrieved from URL: <https://espresso.tv/natsionalna-bezpeka-pidstava-zaboroni-rpts-v-ukraini>. [in Ukrainian]
12. Konoshchuk, Ya. Vazhkyi protses: chy pozbavlyat' deputaty Ukrainy vid chortiv u ryasakh. [A difficult process: will deputies rid Ukraine of demons in cassocks?]. Retrieved from URL: <https://www.unian.ua/society/vazhkiy-proces-chi-pozbavlyat-deputaty-ukrainy-vid-chortiv-u-ryasakh-12416781.html>. [in Ukrainian]
13. Konstytutsiya Ukrainy. [The Constitution of Ukraine]. Retrieved from URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>. [in Ukrainian]
14. Lemekha, S. Diyal'nist mospatriarkhatu v Ukraini ob'ektivno ye zahrozoyu natsbezpetsi nashoyi krainy – profesor Oleksandr Sahan. [The activities of the Moscow Patriarchate in Ukraine are objectively a threat to the national security of our country – Professor Oleksandr Sahan]. Retrieved from URL: <https://armyinform.com.ua/2023/04/13/diyalnist-mospatriarkhatu-v-ukraini-obyektyvno-ye-zahrozoyu-naczbezpeczi-nashoyi-krainy-profesor-oleksandr-sagan/>. [in Ukrainian]
15. Lentsik, V. (2004). Vyznachni postati Ukrayinskoyi Tserkvy: Myropolyt Andriy Sheptyts'kyi i Patriarkh Yosyf Slipyy. [Distinguished Figures of the Ukrainian Church: Metropolitan Andrey Sheptytsky and Patriarch Josyf Slipyi]. Lviv: Svichado. [in Ukrainian]
16. Moroz, V. Spetsyfika ukrayinskoyi identychnosti ta UGKTs u suchasnyy period: sproba osmyslennya. [The Specifics of Ukrainian Identity and the UGCC in the Modern Period: An Attempt at Understanding]. Retrieved from URL: http://risu.org.ua/ua/index/studios/materials_conferences/51332/. [in Ukrainian]
17. «Musul'many voyuyut' za Ukrainu, ale proty vidokremlennya relihiyi vid derzhavy», – relihiyeznavec' Khalikov. [«Muslims are fighting for Ukraine, but against the separation of religion from the state», – religious scholar Khalikov]. Retrieved from URL: https://risu.ua/musulmani-voyuyut-za-ukrainu-ale-proti-vidokremlennya-religii-vid-derzhavi--relihiyeznavec-halikov_n137193. [in Ukrainian]
18. Oliynyk, V. Skil'ky «moskovs'kykh popiv» u Reiestri Zradnykiv? [How many ‘Moscow priests’ are in the Register of Traitors?]. Retrieved from URL: <https://www.chesno.org/post/5750>. [in Ukrainian]
19. Savchyn, R. (n.d.). Lyubomyr Huzar: «Ukrayina bude takoyu, yakoyu my yi зробимо». [Lubomyr Husar: ‘Ukraine will be what we make it.]. Retrieved from URL: http://Роксолана Савчин/vgolos.com.ua/articles/lyubomyr_guzar_ukraina_bude_takoyu_yakoyu_my_yi_zrobymo_121050.html?print. [in Ukrainian]
20. SBU proty UP Ts MP. Shche u dvokh myropolytiv znayshly antyukrayinski materialy. [SBU Against UOC (MP). Anti-Ukrainian Materials Found in Two More Metropolitans]. Retrieved from URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-63460868>. [in Ukrainian]
21. Smit, E.D. (1994). Natsionalna identychnist' [National Identity]. (P. Tarashchuk, Trans.). Kyiv: Osnovy. [in Ukrainian]
22. Trehub, H. Zakony i zapovid. Khto garantuye relihiynu bezpeku v krayini. [Laws and Commandments. Who Guarantees Religious Security in the Country]. Retrieved from URL: <https://tyzhden.ua/zakony-i-zapovidi-khto-harantuie-relihiynu-bezpeku-v-kraini/>. [in Ukrainian]
23. Khmilovs'ka, O. Diyal'nist' moskovs'koho patriarkhatu yak zahroza natsional'niy bezpetsi Ukrayins'koyi Derzhavy. [The Activities of Religious Organizations and Threats to the National Security of Ukraine]. Retrieved from URL: <https://uk> [in Ukrainian]

24. Khomenko S., Chervonenko V. SBU contra UOC: Why Zelensky and the special services took on (not) the Moscow church. [SBU against UOC: How and why Zelensky and the special services took on the (non) Moscow church.]. URL. <https://www.bbc.com/ukrainian/features-63802715>. [in Ukrainian]

25. Chupriy L. Diyalnist religiynykh orhanizatsiy ta zahrozy natsionalnii bezpetsi Ukrayiny. [Activities of religious organizations and threats to the national security of Ukraine]. URL. https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fer.nau.edu.ua%2Fbitstream%2FNAU%2F20011%2F1%2F%25D0%25A7%25D1%2583%25D0%25BF%25D1%2580_%25D0%25B9%2520[in Ukrainian]

Andrii Mishchuk, Marianna Mishchuk. Religious security of Ukraine

The article is dedicated to analyzing the current state and main aspects of religious security in Ukraine. Key aspects of the religious situation in the country are explored, including the legal framework, political, and socio-cultural factors influencing the relations between different religious communities and the state. The role of state institutions in ensuring religious freedom and protecting the rights of believers, as well as measures promoting interreligious dialogue, are analyzed. The article also examines challenges and threats to religious security in Ukraine, including the potential for conflicts on religious grounds and extremism. Strategies and measures that could be taken to address these challenges and strengthen religious harmony and security in the country are discussed. It is argued that the role of religion in the state is determined by cultural, historical, and legal peculiarities of societal development. It can serve as a basis for forming social communities that provide support and assistance to their members. Religion often serves as a source of moral values and ethical norms influencing the behavior and interaction of people in society, while religious organizations may interact with the state in areas such as charity, education, and healthcare. The impact of religion in the state can be dynamic and subject to change with shifting societal conditions. The role of the religious factor in ensuring national security in Ukraine, especially in the context of the Russo-Ukrainian war, is analyzed. The article offers conclusions and recommendations for further steps in ensuring religious security in Ukraine, particularly in promoting interreligious dialogue and supporting interfaith understanding and cooperation.

Key words: religious freedom, religious rights, confessional security, religious pluralism, interfaith dialogue, religious self-identification.